

TIL VA ADABIYOT TA'LIMI

LANGUAGE AND LITERATURE TEACHING

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING ILMIY-METODIK JURNALI

2013-yil. 12-son.

1991-yildan chiqa boshlagan.

2014-yil – Sog'lom bola yili

Ushbu sonda:

TA'LIM
SIFATI –
USTUVOR
VAZIFA

>>> 3- bet

ONA TILI
DARSLARIDA
ILMIY-IJIDIY
INSHOLAR

>>> 18- bet

EZGULIKKA,
TARIX
HAQIQATIGA
SADOQAT

>>> 26- bet

ERKIN A'ZAM
NASRIDA SUV
SHARTLI
BADIY TIMSOLI

>>> 38- bet

YANGI YIL TABRIGI!

Shoirlar ham, duradgorga ham, tabib-u kimyogarga ham, qo'yingki barcha-barchaga beriladigan azaliy bir savol bor:

Ustozing kim?

Odatda bunday savol kimningdir mahoratiga qoyil qolinganda, ilmiga tan berilgandagina yangraydi, xolos. Demakki, shogird iqbolini ko'rish, shogirdi uchun olqish eshitish

Ustoz degan zotning o'ziga bog'liq.

Bugungi kun Ustozi eng avvalo fidoyi odam.

Bugungi kun Ustozi baxt quchgan odam.

Negaki, mustaqil mamlakatning erkin fuqarosi.

Yurtdoshlarimni, barcha Ustoz-murabbiylarni «Sog'lom bola yili» deb e'lon qilingan 2014-yil bilan muborakbod etaman.

Abdulla ORIPOV

TIL VA ADABIYOT

TA'LIMI

LANGUAGE AND LITERATURE TEACHING

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING ILMIY-METODIK JURNALI

jurnalida yangi — «Uchrashuv» rukni tashkil etilmoqda.

Maqsadimiz — pedagog va o'quvchilarni xalqimizning taniqli

ijodkorlari, fanimizning ilg'or olimlari bilan bilvosita muloqotini tashkil etish, til va adabiyot ta'limi sifatini yanada oshirishga ijodiy hissa qo'shish.

Jurnalimizning ilk mehmoni — O'zbekiston Qahramoni, xalq shoiri Abdulla Oripov bo'lishi kutilmoqda.

Xalqimizning sevimli shoiri, fidoyi jamoat arbobi A. Oripovga o'zingizni qiziqtirgan savollar bilan murojaat qilishingiz mumkin.

Savollaringizni til@sarkor.uz elektron manziliga jo'natishi-ngiz yoki (8371) 244-04-18 telefon raqami orqali ma'lum qilishingiz mumkin.

Unutmang: hech bir savol e'tibordan chetda qolmaydi.

INDEKS 872

Muassis:
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston Matbuot va axborot
agentligida 2013-yil 25-iyulda
0055-raqam bilan ro'yxatga
olingan

2013-yil, 12-son

1991-yildan chiqa boshlagan

TIL VA ADABIYOT TA'LIMI

LANGUAGE AND LITERATURE TEACHING

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING ILMIY-METODIK
JURNALI

Bosh muharrir:

Bahodir JOVLIYEV

Tahrir hay'ati:

Baxtiyor DONIYOROV
Mamatqul JO'RAYEV
Shahnoza JO'RAYEVA
Islom ZOKIROV
Ulug'bek INOYATOV
Abduhamid MUXTOROV
(Bosh muharrir o'rinbosari)
G'ulom MIRZAYEV
Nizomiddin MAHMUDOV
Abdug'afur RASULOV
Sirojiddin SAYYID
Ergash UMAROV

Jamoatchilik kengashi:

Muhammadjon ALIYEV
Ergesh ABDUVALITOV
Manzura DADAXO'JAYEVA
Lutfullo JO'RAYEV
Ehson TURDIQULOV
Valijon QODIROV

Bo'lim muharrirlari:

Shahnoza JO'RAYEVA
(Til o'qitish metodikasi bo'limi)
Dono XO'JAYEVA
(Adabiyot o'qitish metodikasi bo'limi)

Sahifalovchi:

Husan SAFARALIYEV

Matn teruvchi:

Nodira MIRZAAHMEDOVA

Jumaldan ko'chirib bosilgan maqolalar «Til va
adabiyot ta'limi»dan olindi, deb izohlanishi shart.

Jumalda nashr etilgan maqolalarda mualliflarning
tahririyat nuqtai nazariga muvofiq kelmaydigan fikr-
mulohazalari bosilishi mumkin.

Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilin-
maydi va muallifga qaytarilmaydi.

Bosmaxonaga 11.12.2013-yilda topshi-
rildi. Ofset usulida chop etildi. Qog'oz
pichimi 60x84¹/₈. Shartli bosma tabog'i 6,0.
«Times» garniturasini 10, 11 kegl. «SANO-
STANDART» MCHJ bosmaxonasida chop
etildi.

Manzil: Toshkent sh. Shiroq ko'chasi, 100.
Buyurtma №1395. Adadi 7020 nusxa.

MUNDARIJA

QADR-QIMMATIM, TAYANCHIM VA IFTIXORIMSAN, MUSTAQIL O'ZBEKISTON!
Norquvvat To'rayev. Bolajon el orzusi 2

DOLZARB MAVZU

Baxtiyor Doniyorov. Ta'lim sifati – ustuvor vazifa 3

DARS – MUQADDAS

Nargiza Musulmonova, Munira Shodmonova. Pedagogik tajriba-sinov
ishlari samaradorligi 5

Dilrabo Boboyorova. «Ega ergash gapli qo'shma gap» mavzusini
o'rganish 8

Havasxon Shokirova. «Urushning so'nggi qurboni» asari
yuzasidan bahs-munozara darsi 11

ILG'OR PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR

Ro'zmat Ismoilov. Ona tili va ekologiya fanlari integratsiyalashganda 13

Darmonoy O'rayeva. So'zlarning ma'no munosabati 16

Feruza Muhamedova. Darslarda zamonaviy metodlardan foydalanish 17

Zebo Saidahmedova. Ona tili darslarida ilmiy-ijodiy insholar 18

Dilrabo Bahronova. Standartlashtirilgan chet tili imtihonlari 20

LET'S LEARN ENGLISH

Lutfullo Jo'rayev. Keling, ingliz tilini o'rganamiz! 22

ILG'OR TAJRIBA MAYDONI

Ziyoga yo'g'rilgan maskan 24

ADABIY TAQVIM

Umarali Normatov. Ezgulikka, tarix haqiqatiga sadoqat 26

ARUZ VAZNI SABOQLARI

Laylo Sharipova. Zamonaviy aruz 30

TADQIQOTLAR

Munavvara Qurbonova. Bolalar nutqida kommunikativ-pragmatik
to'siqning paydo bo'lishi 33

Muhayyo Hakimova. Abstrakt so'zlarni yondosh hodisalardan
definitsiyalash masalasi 35

Shuhrat Qalandarov. Leksemaning milliy-madaniy semalari 37

Marhabo Qo'chqorova. Erkin A'zam nasrida *suv* shartli badiiy timsoli 38

Obida Fayzullayeva. «Dunyoning ishlari» qissasida hikoyachi
qahramon obrazi 40

Onajon Boltayeva. O'quvchilarda tanqidiy baholash
ko'nikmalarini shakllantirish usullari 42

ILG'OR TAJRIBA

Sohibaxon Mahmudova. To'garaklar – bilim olishni
mustahkamlovchi omil 43

«BILIMLAR BELLASHUVI»GA TAYYORLANISH

Barno Umarova. Ona tili va adabiyot fanidan nazorat ishlari 45

QO'SHIMCHA MATERIAL

Beruniy Alimov. Teleradiokanallar va interetda o'zbek tili targ'iboti 47

Tahririyat manzili:

100129, Toshkent shahri, Navoiy ko'chasi, 30-uy. Telefon: (8–371) 244-04-18,
244-04-15. e-mail: til@sarkor.uz veb-sayt: www.tilvaadabiyot.uz

Muassis:
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston Matbuot va axborot
agentligida 2013-yil 25-iyulda
0055-raqam bilan ro'yxatga
olingan

2013-yil, 12-son
1991-yildan chiqa boshlagan

TIL VA ADABIYOT TA'LIMI

LANGUAGE AND LITERATURE TEACHING

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING ILMIY-METODIK
JURNALI

Bosh muharrir:
Bahodir JOVLIYEV

Tahrir hay'ati:
Baxtiyor DONIYOROV
Mamatqul JO'RAYEV
Shahnoza JO'RAYEVA
Islom ZOKIROV
Ulug'bek INOYATOV
Abduhamid MUXTOROV
(Bosh muharrir o'rinbosari)
G'ulom MIRZAYEV
Nizomiddin MAHMUDOV
Abdug'afur RASULOV
Sirojiddin SAYYID
Ergash UMAROV

Jamoatchilik kengashi:
Muhammadjon ALIYEV
Ergesh ABDUVALITOV
Manzura DADAXO'JAYEVA
Lutfullo JO'RAYEV
Ehson TURDIQULOV
Valijon QODIROV

Bo'lim muharrirlari:
Shahnoza JO'RAYEVA
(Til o'qitish metodikasi bo'limi)
Dono XO'JAYEVA
(Adabiyot o'qitish metodikasi bo'limi)
Sahifalovchi:
Husan SAFARALIYEV
Matn teruvchi:
Nodira MIRZAAHMEDOVA

*Jumaldan ko'chirib bosilgan maqolalar «Til va
dabiyot ta'limi» dan olindi, deb izohlanishi shart.
Jumalda nashr etilgan maqolalarda mualliflarning
shriyati nuqtai nazariga muvofiq kelmaydigan fikr-
mulohazalari bosilishi mumkin.*

*Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilin-
maydi va muallifga qaytarilmaydi.*

Bosmaxonaga 11.12.2013-yilda topshi-
rildi. Ofset usulida chop etildi. Qog'oz
bichimi 60x84¹/₈. Shartli bosma tabog'i 6,0.
«Times» garniturasini 10, 11 kegl. «SANO-
STANDART» MCHJ bosmaxonasida chop
etildi.

Manzil: Toshkent sh. Shiroq ko'chasi, 100.
Buyurtma №1395. Adadi 7020 nusxa.

MUNDARIJA

QADR-QIMMATIM, TAYANCHIM VA IFTIXORIMSAN, MUSTAQIL O'ZBEKISTON!
Norquvvat To'rayev. Bolajon el orzusi 2

DOLZARB MAVZU

Baxtiyor Doniyorov. Ta'lim sifati – ustuvor vazifa 3

DARS – MUQADDAS

Nargiza Musulmonova, Munira Shodmonova. Pedagogik tajriba-sinov
ishlari samaradorligi 5

Dilrabo Boboyorova. «Ega ergash gapli qo'shma gap» mavzusini
o'rganish 8

Havaxxon Shokirova. «Urushning so'nggi qurboni» asari
yuzasidan bahs-munozara darsi 11

ILG'OR PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR

Ro'zmat Ismoilov. Ona tili va ekologiya fanlari integratsiyalashganda... .. 13

Darmonoy O'rayeva. So'zlarning ma'no munosabati 16

Feruza Muhamedova. Darslarda zamonaviy metodlardan foydalanish 17

Zebo Saidahmedova. Ona tili darslarida ilmiy-ijodiy insholar 18

Dilrabo Bahronova. Standartlashtirilgan chet tili imtihonlari 20

LET'S LEARN ENGLISH

Lutfullo Jo'rayev. Keling, ingliz tilini o'rganamiz! 22

ILG'OR TAJRIBA MAYDONI

Ziyoga yo'g'rilgan maskan 24

ADABIY TAQVIM

Umarali Normatov. Ezgulikka, tarix haqiqatiga sadoqat 26

ARUZ VAZNI SABOQLARI

Laylo Sharipova. Zamonaviy aruz 30

TADQIQOTLAR

Munavvara Qurbonova. Bolalar nutqida kommunikativ-pragmatik
to'siqning paydo bo'lishi 33

Muhayyo Hakimova. Abstrakt so'zlarni yondosh hodisalardan
definiyalash masalasi 35

Shuhrat Qalandarov. Leksemaning milliy-madaniy semalari 37

Marhabo Qo'chqorova. Erkin A'zam nasrida *su*v shartli badiiy timsoli 38

Obida Fayzullayeva. «Dunyoning ishlari» qissasida hikoyachi
qahramon obrazi 40

Onajon Boltayeva. O'quvchilarda tanqidiy baholash
ko'nikmalarini shakllantirish usullari 42

ILG'OR TAJRIBA

Sohibaxon Mahmudova. To'garaklar – bilim olishni
mustahkamlovchi omil 43

«BILIMLAR BELLASHUVI»GA TAYYORLANISH

Barno Umarova. Ona tili va adabiyot fanidan nazorat ishlari 45

QO'SHIMCHA MATERIAL

Beruniy Alimov. Teleradiokanallar va interetda o'zbek tili targ'iboti 47

Tahririyat manzili:

100129, Toshkent shahri, Navoiy ko'chasi, 30-uy. Telefon: (8-371) 244-04-18,
244-04-15. e-mail: til@sarkor.uz veb-sayt: www.tilvaadabiyot.uz

Nargiza MUSULMONOVA,

filologiya fanlari nomzodi,

Qarshi davlat universiteti katta o'qituvchisi,

Munira SHODMONOVA,

A.Avloniy nomidagi XTXQTMOMI o'qituvchisi,

«Monitoring va marketing» bo'limi boshlig'i

PEDAGOGIK TAJRIBA-SINOV ISHLARI SAMARADORLIGI

«Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»da ilg'or pedagogik texnologiyalarni o'rganib, ularni o'quv jarayoniga olib kirish zarurligi ta'kidlangan. Til ta'limida pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish bugungi kunda o'zining ijobiy natijalarini ko'rsatmoqda. Avvallari o'qib, yoddan aytib berish, faqat o'qituvchi aytgan narsalarni eslab qolish va qayta takrorlab berish ko'nikmalari bugun o'zini oqlamayapti. Hozirgi kunda o'quvchi va talabalarning izianuvchanligi, qiziquvchanligi kun sayin ortib bormoqdaki, bu o'qituvchining zimmasiga katta mas'uliyat yuklaydi. Oliy o'quv yurtlarining filologiya fakulteti talabalariga tilshunoslik fanlarini o'tishda yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish fanlarni mukammal o'rganish uchun zamin yaratadi.

O'qituvchi talabalarga aniq ma'lumot, ya'ni bilim berish uchun, avvalo, pedagogik texnologiya xususiyatlarini mukammal o'rganishi zarur. Berilayotgan ma'lumotlar aniq, ilmiy asoslangan bo'lishi bilan birga, tizimlashtirilgan, samarasi kafolatli bo'lishi kerak.

Morfemika va morfologiya tilshunos mutaxassisliklar uchun poydevor fanlardan biri bo'lib, unda morfema, morfonologiya, derivatsiya, grammatik ma'no, grammatik shaki, morfologik shakl va kategoriyalar, so'z turkumlari, so'zlarning sintaktik shakllarini o'rganish asosiy maqsadlardan hisoblanadi. Ma'lumki, uzluksiz ta'lim jarayonida ham ushbu mavzularning ayrimlari qisman, ayrimlari esa to'laligicha o'rganiladi. Masalan, so'z turkumlari boshlang'ich sinflardan boshlab o'qitiladi va keyinchalik mustahkamlanib boriladi. Shu bois tilshunoslar uchun bu mavzular unchalik qiyinchilik tug'dirmaydi. Lekin ularni yanada mukammal yangi tadqiq etilayotgan ilmiy tadqiqotlar asosida talabalarga yetkazish o'qituvchidan astoydil izianishni talab qiladi.

Tilshunoslik fanlarini adabiyotdan holi ravishda o'qitish mumkin emas. Tahlil qilinadigan matnlar badiiy asarlardan olinsa, talaba va o'quvchilarga unchalik qiyinchilik tug'dirmaydi, agarda yangi asarlardan olinsa, ularda qiziqish uyg'otishi va shuning natijasida matn keltirilgan asarni topib o'qish ishtiyoqi ham hosil bo'lishi mumkin. Ayniqsa, nazmiy asarlardan foydalanish talabalarning diqqatini tortishda va tahlil jarayonining rang-barang bo'lishiga

yordam beradi. Masalan, «Sifat so'z turkumi» mavzusini o'tayotganda Cho'lponning «Go'zal» she'ri orqali sifatning LMG (lug'aviy ma'noviy guruhlarini), sifatlarining tuzilishiga ko'ra turlarini, sifat darajalarini tahlil qilish mumkin:

Qorong'u kechada ko'kka ko'z tikib,

Eng vorug' yulduzdan seni so'raymen.

Ul yulduz uyalib, boshini bukib,

Aytadir: «Men uni tushda ko'ramen.

Tushimda ko'ramen, shunchalar go'zal.

Bizdan-da go'zaldir, oydan-da go'zal!...

Bu kabi she'riy misollar talabalarning yod olish, takrorlash, ifodali o'qish, badiiy tahlil qilish kabi ko'nikmalarini hosil qilish va mustahkamlashda katta yordam beradi.

«Klaster» texnologiyasi mashg'ulot davomida mukammallashib, dars oxirida tugal holatga keltirilgan, tartibli, sxematik «Klaster» chizmasiga aylanadi.

Ma'ruzalar orasida «Aql charxi» texnologiyasi ham talabalarning diqqatini bir joyga jamlashda qo'l keladi. Bu texnologiya talabalarning xotirasini tekshiradi, diqqatini jamlaydi, o'tilgan mavzulardagi terminlarni eslashga imkon beradi. Aytilayotgan terminlar o'qituvchi tomonidan nazorat qilinadi va aniq maqsad sari yo'naltiriladi.

Ma'ruza va amaliy mashg'ulotlar vaqtida «Pin-bord» va «Baliq skeleti» texnologiyalaridan ham samarali foydalanish mumkin. Biz «Baliq skeleti» texnologiyasini sal murakkablashtirdik va uni «Archan bezatamiz» deb nomladik.

Kichik guruhlar tashkil qilish, guruhlar ishini baholash uchun ekspertlar, guruhlar bilan topshiriqlarni ishlashga yo'naltiruvchi trenerlarni tanlash, o'qituvchi o'zining o'rniga dublyor o'qituvchi tanlashi va darsni almashib o'tishi bo'lajak ona till va adabiyot fani o'qituvchilarida pedagogik ko'nikma va malakalarni hosil qilishga amaliy yordam beradi.

Darsning samaradorligi, kutilayotgan natija, avvalo, tinglovchiga yetkazib berishga bog'liq. Tilshunoslikka oid darslarni o'tganda o'quvchi va talabalarni ijodiy fikrlash hamda shu fikrini yozma bayon etish malakasiga katta e'tibor berish kerak.

Biz tajriba-sinov jarayonida ikkita guruhni tanlab oldik. Birinchi guruhda yangi pedagogik texnologiyalardan unumli foydalangan holda seminar va amaliy mashg'ulotlarni tashkillashtirdik. Ikkinchi guruhda esa oddiy usul, ya'ni mavzu va reja asosida tayyorlab kelingan talabalarning ma'lumotlarini tinglab, savol-javob asosida bilimini baholadik. Birinchi guruh talabalari yuqorida keltirilgan zamonaviy texnologiyalar, interfaol metodlar asosida dars davomida ancha faol, mavzularni qiyosiy o'rganishga, birlarining xatolarini tuzatishga, javoblarni to'ldirishga, har safar yangi mavzuga oid qo'shimcha ma'lumotlar topib, muhokama qilib, o'z xulosalarini bildirishga, mashg'ulot davomida tahlil uchun tanlab olingan matnlarni adabiyot, tarix, geografiya, siyosatshunoslik, falsafa, mantiq, etika, estetika kabi yondosh fanlar bilan bog'lab o'rganish, hamma uchun tanish bo'lgan yoki yangi ma'lumotlarni qiyoslab tahlil qilishga harakat qilishdi. Dars davomida guruhni kichik guruhlariga bo'lib, trener, ekspert hamda dublyor o'qituvchilar tanlab olingan holda mashg'ulot erkin holatda talabalar tomonidan olib borish imkoniyati berildi. Oldindan tayinlangan o'qituvchi-talaba zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida turli ko'rgazmali qurollar, tahlil uchun ovozli matnlar, videoroliklar va boshqa turli xil materiallar tayyorlab keldi. Bu orqali 80 daqiqa davomida bitta mavzuni bir necha usullar asosida muhokama qilish imkoniyati yaratildi.

Talabalarining mustaqil ishlashlari uchun, munozarlarda turli muammolarni bartaraf etishda, yangi ma'lumotlarni batafsil tushuntirib berishda o'qituvchi ham o'z yordamini ayamaydi. Tayinlangan ekspertlar dars davomida mavzu yuzasidan yo'l qo'yilgan xato va kamchiliklarni ko'rsatib berishadi, o'qituvchi-talaba bilan birgalikda faollar baholanadi. Keyingi mavzu uchun yana yangi dublyor o'qituvchi tayinlanadi.

Darslarni bu usulda olib borish jarayonida quyidagi ijobiy xulosalarga kelindi:

Talabalarda dars o'tish ko'nikmasi shakllanadi.

Mustaqil holda muammolarni hal qilishga harakat qiladi.

Mavzu yuzasidan yangi ma'lumotlar to'plash, ularni boshqalarga ham yetkazib berish malakasi shakllanadi.

Mavzularni qiyosiy o'rganishga (biz fanimizda mavzularni an'anaviy va sistem tilshunoslik prinsiplari asosida qiyoslab o'rganamiz) harakat qiladi.

Fanga oid darsliklar, ilmiy adabiyotlar bilan birga ilmiy va ilmiy-metodik jurnallar, ilmiy tadqiqot ishlaridan ham foydalanishadi.

Hozirgi o'zbek adabiy tili kursini o'qitishda boshqa yondosh fanlar bilan bog'lab, matnlarni (morfemik-morfologik) tahlil qilish ko'nikmasi shakllanadi.

Eng asosiysi, talabalarda zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida mustaqil dars o'tish qobiliyat rivojlanadi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida olib borilgan darslar davomida guruhlardan iqtidorli talabalarni aniqlab olish va ular uchun kafedrada tasdiqlangan mavzular bo'yicha ilmiy rahbarlar hamkorligida tadqiqotlar olib borish imkoniyati yaratiladi.

Umuman olganda, zamonaviy pedagogik texnologiyalar dars samaradorligini va talabalarning yangi bilimlarni puxta o'zlashtirishiga katta yordam beradi.

Ikkinchi guruhda faqat o'qituvchi rahbarligida seminar mashg'ulotlarni reja asosida so'rash, savol-javob asosida mavzu ochib berildi. Talabalar oldindan o'qituvchi tomonidan berilgan topshiriqlarga tayyorgarlik ko'rib kelgan. Masalan,

2-mashg'ulot. Derivatsiya va uning til qurilishidagi o'rni

Reja:

Derivatsiya va uning til qurilish tizimidagi o'rni.

So'z yasash qolipi tushunchasi.

Hozirgi o'zbek adabiy tilida unumli affiksalar va qo'shma so'z yasash qoliplari.

Hozirgi o'zbek adabiy tilida unumsiz so'z yasash qoliplari.

Yasama so'zlarda ixtisoslashish, soddalanish va leksemanish.

Talabalar ushbu mavzu bo'yicha 5 ta savoldar iborat reja asosida tavsiya etilgan adabiyotlardan foydalangan holda seminar mashg'uloti matnini yozib tahlil qilib berishdi.

Shuni e'tirof etish kerakki, guruhlarda sanoqli talabalargina mavzularga oid yangi ma'lumotlarni topib kelishgan. Agar o'qituvchi zukkolik bilan 20–25 talaba ichidan shunday zehni talabalarni tanlab olib ularga har dars uchun alohida topshiriqlar berib borsa amaliy va seminar mashg'ulotlarning yanada samaraliroq bo'lishiga erishiladi.

Ona tili va tilshunoslik fanlari darslarida o'quvchi va talabalarning orfografik, tinish belgilari va imloviy xatolarsiz yozish, nutq talablari me'yorlarida talaffuz qilish ko'nikmalarini shakllantirish zarur. Chunki hech qaysi bir fan tilshunoslik kabi o'quvchi va talabalarga bu imkoniyatlarni bera olmaydi. Hozirgi vaqtda ko'proq yozma ishlarda ijodkorlikni, test sinovlarida mantiqiy savodxonlikni oshirish muammosi barcha fanlar oldida turibdi. Agar talabalarning kichik xatolariga ko'z yumib ketadigan bo'lsak, kelajakda ular katta xatolarga yo'l qo'yishi muqarrar. Shu bois dars davomida qo'llanadigan yangi pedagogik texnologiyalar talabalarining imloviy savodxonligini chetlab o'tmasligi kerak.

Oliy, o'rta maxsus va kasb-hunar ta'lim muassasalarining o'quvchi talabalarini pedagogik va davla amaliyotlariga olib chiqilganda ham ulardan yangi

TA'LIMI

zamonaviy pedagogik texnologiyalardan unumli foydalanishni talab qilish zarur. Kompyuter va turli texnik vositalar o'qituvchi o'z oldiga qo'ygan maqsadga samarali erishishi uchun zamin yaratadi. Bevosita mu-loqot, erkin fikrlash, turli disputlar, mavzuviy debatlar asosida o'tilgan darslar talaba va o'qituvchilarning yo-dida yaxshi saqlanib qoladi.

Oliy o'quv yurtlari ta'limi jarayonida tajriba-sinov ishlarini olib borishda turli xil usullardan foydalanish rejalashtirildi. Shulardan biri talaba har bir fanda ta'lim standarti asosida belgilab berilgan mustaqil ishini bajarishidir. Biz har bir fan talabi va rejasidan kelib chiqqan holda mustaqil ishlarni ham turlicha bajartirish metodlarini o'ylab ko'rdik.

Tajriba-sinov ishini amalga oshirish maqsadida uch guruhdan foydalandik. Tanlab olingan uch guruh-ning intellektual salohiyati, o'zlashtirishi, faolligi bir xil. Ma'lumki, oliy ta'limda har bir fanga qo'yiladigan asosiy talablardan biri – talaba darsdan tashqari vaqtda mustaqil holda, o'qituvchining tavsiyasi va ko'rsatmalari bilan ma'lum soatlarda belgilangan topshiriqlarni bajarishi kerak.

Biz birinchi guruhga mustaqil ish mavzularini ilmiy, ilmiy-metodik jurnallardan, ilmiy-tadqiqot ishlaridan foydalangan holda bajarishni topshirdik. Talabalar bu topshiriqlarni bajarish jarayonida bir qancha ilmiy va metodik maqolalardan, ilmiy-tadqiqot ishlaridan foydalanishga harakat qilishdi. Qizig'i shundaki, bu guruh talabalar o'zlari mustaqil holda bajargan ishlarni muhokama qilish, o'z munosabatini bildirish, ishning xato va kamchiliklarini ko'rsatib berish, paydo bo'lgan ba'zi munozarali savollarni o'rtoqlari bilan ochib berish, hattoki o'rganib kelgan mavzularini texnik vositalar yordamida ham yoritib berish yoki ishlab chiqish mexanizmlarini tahlil qilishdi.

Biz ma'ruzalar vaqtida ham talabalarining diqqat-e'tiborini bir joyga jamlash maqsadida «Aqliy hujum» metodi orqali TMI (talaba mustaqil ishi) mavzularidan doimiy foydalanamiz. Chunki o'tilayotgan mavzu bevosita filologik muammolarga bog'liq. Ularni hal qilish uchun esa birgina ma'ruza matnlari kamlik qiladi. Talabalar mustaqil ishlarni bajarish maqsadida nafaqat ilmiy adabiyotlar va jurnallar, balki zamon va fan talab qilayotgan internet saytlaridan ham ancha faol foydalanishadi. Chunki hozirgi kunda tadqiq etilayotgan ko'plab ilmiy-tadqiqot ishlarini, ilmiy maqolalarni internet saytlari orqali topish ancha oson. Bu bilan biz talabalarni kompyuter texnologiyasidan to'g'ri foydalanish ko'nikmalarini ham shakllantirishga muvaffaq bo'lmoqdamiz.

Tajriba-sinov jarayonida tanlab olingan ikkinchi guruh esa mavzularni faqat ilmiy asoslangan adabiyotlar asosida o'rganib, izohlab berishga harakat qilishdi. To'g'ri, natija yomon bo'lgani yo'q. Lekin biz

birinchi guruhdagi natijani bularda ko'ra olmadik. Sababi – ikkinchi guruh talabalar uchun izlanish, yangi ma'lumotlarni to'plash, ochilmagan muammolarni yechishga harakat qilish kabi imkoniyatlar kamroq berildi. Ular tayyor ma'lumotlarnigina yozib (ko'chirib), o'rganib kelishga muvaffaq bo'lishdi, xolos. Lekin ushbu guruhning faol, iqtidorli talabalar ham mustaqil holda birinchi guruh talabalar singari yangi ilmiy ma'lumotlar, ilmiy farazlar va maqolalar orqali topshiriqlarni bajarishdi.

Uchinchi guruh talabalariga mavzularga unchalik yaqin bo'lmagan mustaqil ish topshiriqlari berildi. Buning uchun fan o'qituvchisi dastlab bir nechta talabaga tarqatma materiallar tarqatadi. Ushbu materiallarni o'rganish va mavzularga bog'lagan holda izohlab berish topshirig'i so'raldi. Birinchidan, materiallar tayyor holda tarqatilgan bo'lsa-da, talabalarda yangilikka nisbatan qiziqish uyg'otishi shart edi. Ikkinchidan, materiallarni izohlash uchun talaba yangi ma'lumotlarni to'plashga, mustaqil holda tahlil qilishga intilishi kerak. Uchinchidan, materiallar guruh talabalar o'rtasida muzokaratalab bo'lishi zarur.

Biz ushbu tajribalar orqali shunday xulosalarga keldik:

1. Birinchi guruh talabalar bajargan TMllar ancha sifatli, ularni bajarish jarayonida izlanishga imkon berildi.

Birinchi guruh talabalarida ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borish qiziqishi paydo bo'ldi.

Topshiriqlarni bajarish jarayonida nafaqat ilmiy adabiyotlardan, balki ilmiy, ilmiy-metodik jurnallardan, ilmiy-tadqiqot ishlaridan, internet saytlaridan olingan materiallardan muntazam foydalanish ko'nikmasi aniqlandi.

2. Ikkinchi guruh talabalarining mustaqil ishlari faqat tavsiya etilgan ilmiy adabiyotlardan tayyorlangan bo'lib, dars davomida o'tilgan mavzularning takrori ekanligini ko'rsatdi.

Ikkinchi guruh talabalar mustaqil ish topshiriqlarini bajarishi davomida bir qancha ilmiy ma'lumotlarni qiyosiy o'rganishga muvaffaq bo'lishdi.

Qiyoslab o'rganilgan mavzular esa, o'z navbatida, talabalarga fikrlarini qat'iy himoya qilish imkonini berdi.

3. Uchinchi guruh talabalarining mustaqil ishlari yo'naltirilgan ma'lumotlar orqali bajarilgan bo'lsa-da, ularda ham yangiliklarga intilish borligini ko'rish mumkin.

Bu guruh talabalar o'z fikrlarini mustaqil izohlab berish uchun boshqa ma'lumotlarni qiyoslab o'rganishga harakat qilishdi.

Talaba mustaqil ishlari izlanuvchilarni baholash jarayonida ancha samarasini berdi. Kafedralarning iqtidorli talabalar ilmiy rahbarlari bilan birga olib borayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarini bajarishlarida ham ushbu mustaqil ishlardan unumli foydalanishlari mumkin.